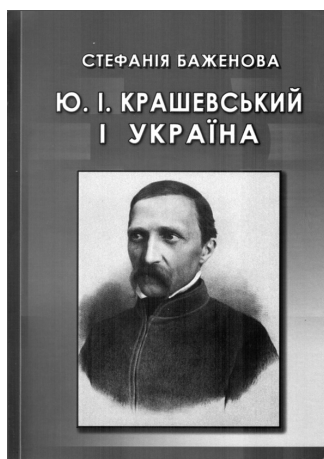
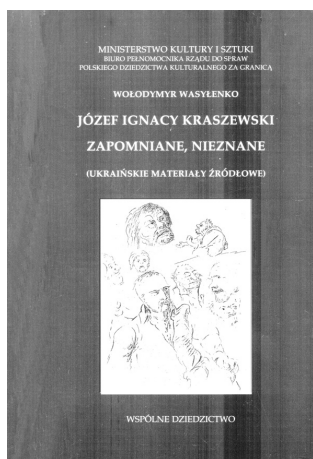
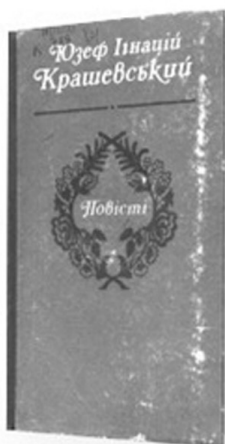


# УКРАЇНСЬКА КРАШЕВСЬКІАНА





28 липня 2012 року виповнилося 200 років від дня народження одного з найвидатніших польських письменників XIX століття – Юзефа Ігнація Крашевського (1812–1887), який більше двадцяти років жив і творив на українській землі, а враження від років, проведених на Волині, лягли в основу багатьох його романів та оповідань, нарисів і літературно-критичних статей, подорожей та спогадів, праць з історії та етнографії.

Одним із перших, хто високо оцінив творчість Ю. І. Крашевського в Україні, був Іван Франко: «Крашевський започаткував новий напрямок у польській белетристиці, вводячи до неї вперше справжні, живі, народні типи. Його повісті “Ярина”, “Остап Бондарчук”, “Уляна”, “Хата за селом”, крім першорядних мистецьких достоїнств, мають і завжди матимуть першорядну вартість в історії польської літератури, як перші промені світла, кинуті у цю досі темну глибину, яка називається життям і душею простого народу»<sup>1</sup>.

Високе визнання своєї творчості й діяльності Ю. І. Крашевський отримав від свого сучасника П. Куліша, який у одному з листів називає його «нашим рідним поетом»<sup>2</sup>. До історії стосунків цих видатних представників польського й українського народу зверталися у 90-х роках XIX ст. М. Драгоманов, М. Павлик та І. Франко. На смерть Ю. Крашевського відгукнувся український письменник В. Горленко на сторінках «Кіевской старины» і галицький автор Г. Циглинський у «Зорі».

Кінець XIX ст. приніс декілька драматичних переробок творів Ю. І. Крашевського, серед яких найважливішою є «Циганка Аза» М. Старицького за повістю «Хата за селом». Пізніше

---

<sup>1</sup> Франко І. Польський селянин в освітленні польської літератури. – Т. 27. – К.: Зібрання творів у 50-ти томах, 1955. – С. 68.

<sup>2</sup> Павлик М. Куліш та Крашевський. Причинок до історії русько-польських відносин // Народ. – 1892. – № 20–21. – С. 221.

вітчизняні літературознавці концентрувалися переважно на проблематиці селянських повістей і мемуаристики польського письменника. Його творчість, зокрема, розглядається у розділі «Романтична соціально-побутова повість» у докторській дисертації репресованого українського вченого Володимира Гнатюка, захищеній у 1938 р. у Ленінградському педагогічному інституті<sup>3</sup>. У повоєнні часи україніку в творчості відомого польського письменника, зокрема його селянські повісті, розглядали у своїх статтях І. Грика («Українське село в селянському циклі повістей Ю. І. Крашевського»)<sup>4</sup>, Р. Кирчів («Юзеф Крашевський і Україна»)<sup>5</sup>, С. Козак («Українська проблематика в народних повістях Крашевського»)<sup>6</sup>.

Творчість Ю. І. Крашевського становить значний науковий інтерес для Валерії Ведіної, яка у своїх передмовах і післямовах до українських видань ґрунтовно розглядає його українські зацікавлення, тематику творчої спадщини та особисту долю письменника<sup>7, 8</sup>. Натомість особливу увагу (на прикладах творчості М. В. Гоголя, Ю. І. Крашевського та Г. Квітки-Основ'яненка) дослідниця звернула на естетичні концепції критичного реалізму у польській, українській та російській літературах.<sup>9</sup>

Дослідження історичних романів видатного польського письменника знайшло своє відображення у низці статей Юлії

<sup>3</sup> Гнатюк В. Українсько-польська правобережна романтична література. Вибрані праці / Гол. ред. і упор. Р. Радишевський. – К.: Леся, 2008. – С. 567–574.

<sup>4</sup> Грика І. Українське село в селянському циклі повістей І. Крашевського // Питання слов'янської філології. – Вип. І. – Львів: Видавництво Львівського університету, 1960. – С. 65–72.

<sup>5</sup> Кирчів Р. Юзеф Крашевський і Україна // Радянське літературознавство. – № 8. – К., 1968. – С. 75–85.

<sup>6</sup> Козак С. Українська проблематика в народних повістях Крашевського // Наша культура. – Варшава, 1970. – № 8 (148). – С. 3–5.

<sup>7</sup> Ведіна В. П. «Прадавня легенда» і її автор [Ю. І. Крашевський] / Післямова // Крашевський Ю. І. Прадавня легенда. Роман з життя у ІХ ст. / Пер. В. Струтинського. – К.: Держлітвидав, 1960. – 407 с. – С. 398–406.

<sup>8</sup> Ведіна В. П. Юзеф Ігнацій Крашевський / Післямова // Крашевський Ю. І. Хага за селом / Перекл. П. Погребна. – К.: Дніпро, 1967. – 315 с. – С. 308–315.

<sup>9</sup> Wedina W. U źródeł koncepcji estetycznych realizmu krytycznego pisarzy słowiańskich potowy XIX wieku (Gogol – Kraszewski – Kwitka-Osnowianenko) // Studia polono-slawika-orientalia. Acta litteraria XII / Pod. red. B. Biłokozowicza. – Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź: Zakład narodowy im. Ossolińskich, 1990. – 254 s. – S. 77–90.

Булаховської, присвячених аналізу творчості двох велетнів історичної романістики – Ю. І. Крашевського та Г. Сенкевича<sup>10</sup>, <sup>11</sup>.

Об'єктом наукового зацікавлення Луїзи Оляндер також стала українська проблематика у творчості Ю. І. Крашевського, ретельно проаналізована дослідницею у польськомовній статті «Україна у творчості Юзефа Ігнація Крашевського. Рецепція і поетика»<sup>12</sup>, та фундаментальній монографії «Волинський текст в українській та польській літературах (XIX–XX ст.)»<sup>13</sup>, де творчість митця авторка розглядає у контексті волинського періоду життя, звертаючи увагу на особливості поетики та історизму, своєрідність рецепції творів польського письменника.

Широкого висвітлення набула творча спадщина Ю. І. Крашевського в студіях харківського вченого Володимира Василенка. У своїх численних працях він детально розглянув усі аспекти літературної спадщини польського художника слова, прискіпливо зібрав і вивчив збережені в Україні архівні матеріали, рукописи, епістолярій і малюнки письменника<sup>14</sup>, перевидав польською мовою та проаналізував окремі статті, праці із публіцистичної україніки<sup>15</sup>. За сприяння вченого було введено до наукового обігу та видано у Польщі листування між Ю. І. Крашевським та Владиславом Ходзькевичем<sup>16</sup>. Зрештою,

---

<sup>10</sup> Булаховська Ю. До проблеми сприйняття в Україні польської художньої прози XIX століття (Юзеф Крашевський, Генрик Сенкевич) // Романтизм: між Україною та Польщею. Київські полоністичні студії. Зб. наук. пр. / Ред. та упор. Р. Радишевський. – Т. V. – К., 2003. – С. 281–289.

<sup>11</sup> Булаховська Ю. Польський і український історичний роман XIX ст. // Проблеми семантики, прагматики і когнітивної лінгвістики. Зб. наук. пр. – Вип. 10. – К., 2006. – С. 34–38.

<sup>12</sup> Olander L. Ukraina w twórczości Józefa Ignacego Kraszewskiego. Recepja i poetyka // Polska w literaturze ukraińskiej – Ukraina w literaturze polskiej. – Piotrków Trybunalski : Piotrkowskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk. – 2003. – S. 167–175.

<sup>13</sup> Оляндер Л. Волинь і Полісся у творчості Юзефа Ігнація Крашевського: рецепція, історизм та поетика // Оляндер Л. Волинський текст в українській та польській літературах (XIX–XX ст.) : Монографія. – Луцьк : Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2008. – 236 с. – С. 205–211.

<sup>14</sup> Wasyleńko W. Ukraińskim tropem polskich pisarzy. – Poznań : Wydawnictwo Fundacji Literackiej, 1996. – 150 s.

<sup>15</sup> Wasyleńko W. Józef Ignacy Kraszewski – zapomniane, nieznanne : ukraińskie materiały źródłowe. – Warszawa : Zakład Usług Poligraficznych, 1999. – 180 s.

<sup>16</sup> Kraszewski J. I. Listy do Władysława Chodźkiewicza / Oprac. St. Burkot. – Kraków

важливі моменти біографії польського письменника було відтворено на широкому джерельному тлі із залученням ново-знайдених матеріалів у обширній монографії «Крашевський у Російській імперії 1812–1863–1917»<sup>17</sup> та низці інших праць дослідника<sup>18</sup>.

Художня спадщина видатного волинянина не раз привертала увагу житомирського вченого Володимира Єршова, який досліджує розвиток польської літератури Правобережної України доби романтизму. Його праці висвітлюють як окремі періоди життя та творчості Ю. І. Крашевського<sup>19</sup>, так і фундаментально узагальнені в монографіях «Польська література Волині доби романтизму»<sup>20</sup> та «Польська мемуаристична література Правобережної України доби романтизму»<sup>21</sup>. Крім цього, В. Єршов є автором сценарію науково-популярного телевізійного фільму «Ю. І. Крашевський у Житомирі» (у 2 частинах, ТК «Телескоп» /Житомир/, 2000), брав участь у зйомках документального фільму «Таємниці Крашевського» («Tajemnice Kraszewskiego» – **Telewizja Polska /Poznań/, режисер Є. Гофман**, 2003).

Надія Петриченко здійснила дослідження творчості Ю. І. Крашевського з позиції компаративістичної методології,

---

: Wydawnictwo edukacyjne, 1999. – 285 s.

<sup>17</sup> Василенко В. Крашевський в Российской империи 1812–1863–1917. – Poznań : Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, 2002. – 401 с.

<sup>18</sup> Василенко В. Пройти Україну... : Ю. Крашевський і польський образ нашого краю // Пам'ять століть. – 2005. – № 6. – С. 79–97.

<sup>19</sup> Єршов В. Творча та громадська діяльність Ю. І. Крашевського в Житомирі у 1853–1860 роках // Авжеж! – № 31. – Житомир, 1996. – С. 11–16; Єршов В. Ю. І. Крашевський в Житомирі. 1853–1860 // Волинь–Житомирщина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем. – № 5. – Житомир, 2000. – С. 4–20; Єршов В. Ю. І. Крашевський в Житомирі // Поліський дивосвіт. Література рідного краю: Житомирщина / За ред. С. О. Пультера. – Частина 1. Критичний огляд. – Житомир, 2000. – С. 294–298; Єршов В. О. Юзеф Ігнаці Крашевський в Житомирі. Нові дані // Юзеф Ігнаці Крашевський як явище світової культури. Науковий збірник «Велика Волинь» / Ред. М. Ю. Костриця. – Т. 28. – Житомир : Видавництво «Волинь», 2002. – С. 100–104.

<sup>20</sup> Єршов В. Польська література Волині доби романтизму: генологія мемуаристичності : Монографія. – Житомир : Полісся, 2008. – 622 с. – С. 269–298.

<sup>21</sup> Єршов В. Польська мемуаристична література Правобережної України доби романтизму : Монографія. – Житомир : Полісся, 2010. – 451 с.

що знайшло своє відображення у низці статей<sup>22</sup>, <sup>23</sup> та монографії «Українська, польська та російська проза першої половини ХІХ століття»<sup>24</sup>.

Безумовно, інтерес до творчості видатного польського письменника серед українських літературознавців останнім часом, підсилений ювілеєм, значно поживався. Серед молодих крашевськознавців назвемо Світлану Чорноус (Байдацьку), яка працює над проблемою «Модифікації жанру подорожі у творчості Ю. І. Крашевського», досліджуючи жанрово-стильові модифікації літературних подорожей польського письменника у контексті його творчості<sup>25</sup>.

Різні аспекти творчості польського майстра художнього слова стають об'єктом досліджень не тільки літературознавців, але й істориків, етнографів, мистецтвознавців, краєзнавців, педагогів та ін. Чималу зацікавленість спадщиною Ю. І. Крашевського виявляє історик С. Баженова, котра займається вивченням етнографічних особливостей Волині у творчості польського

---

<sup>22</sup> Петриченко Н. Фантастика в творчості Юзефа Ігнація Крашевського (на матеріалі українських творів) // Українська полоністика. – Вип. 2. – Житомир, 2006. – С. 206–210.

<sup>23</sup> Петриченко Н. Волинь–Житомирщина друга батьківщина Ю. І. Крашевського // Волинь–Житомирщина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем. – Вип. 19. – Житомир, 2009. – С. 62–70.

<sup>24</sup> Петриченко Н. Українська, польська та російська проза першої половини ХІХ століття: діалогізм, конвергенція, оповідальність. – К.: Університет «Україна», 2009. – 415 с.

<sup>25</sup> Чорноус С. Україніка Ю. І. Крашевського // Київські полоністичні студії. «Українська школа» в літературі та культурі українсько-польського пограниччя. – Т. VII. – К., 2005. – С. 355–360; Чорноус С. Жанр літературної подорожі у творчості Ю. І. Крашевського // Київські полоністичні студії. Європейський вимір української полоністики. – Т. IX. – К., 2007. – С. 137–144; Чорноус С. Еволюція жанру подорожі в історії польської літератури // Волинь–Житомирщина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем. – № 19. – Житомир : В. Котвицький, 2009. – С. 106–113; Чорноус С. Особливості жанру подорожі у творчості Юзефа Ігнація Крашевського // Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. Пам'яті академіка Леоніда Булаховського. – Вип.10. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2009. – С. 430–436; Чорноус С. «Спогади про Волинь, Полісся та Литву» Юзефа Ігнація Крашевського як взірць романтичної подорожі // Київські полоністичні студії. – Т. XV. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2009. – С. 165–172; Чорноус С. Аксиологічний аспект подорожей Юзефа Ігнація Крашевського // Київські полоністичні студії. – Т. XVI. – К. : «МП Леся», 2010. – С. 194–201.

письменника<sup>26</sup> зокрема і розглядом україністики в історично-краєзнавчих працях у цілому<sup>27</sup>. У найновішій своїй монографії «Ю. І. Крашевський і Україна» паралельно з висвітленням біографічних моментів дослідниця дає обґрунтування місця художніх творів Ю. І. Крашевського в історії літературних течій польської літератури ХІХ ст.<sup>28</sup> Творчість видатного житомирця постійно перебуває в центрі уваги географа М. Костриці<sup>29</sup>, який вивчає коло наукових зацікавлень Ю. І. Крашевського, його внесок у розвиток історичного джерелознавства, природничих дисциплін та мистецтва Волині. Педагогічну діяльність митця досліджують педагоги Н. Сейко<sup>30</sup> та Л. Єршова<sup>31</sup>, які висвітлюють погляди письменника на виховання та освіту, його внесок у розвиток просвітництва у Київському навчальному окрузі.

Серед чималої кількості різних есе та розвідок, присвячених Ю. І. Крашевському за останні два десятиліття, суто літературознавчих не так і багато. Більшість дослідників традиційно звертаються до краєзнавчого, етнографічного, біографічного матеріалу, розглядаючи історію чи побут конкретної місцевості (Литва, Волинь, Полісся, Житомир, Луцьк, Киселі, Городок, Городець, Дубенщина, Острог та ін.) у творчості польського письменника, його дослідницьку, збирацьку, громадсько-політичну чи куль-

<sup>26</sup> Баженова С. Етнографія Волині у творчості Ю. І. Крашевського // Покликання служити науці і людям. – Чернівці, 2008. – С. 47–56.

<sup>27</sup> Баженова С. Історико-краєзнавчі аспекти творчості Ю. І. Крашевського // Україна – Європа – Світ. – 2011. – Вип. 5. – Ч. 2. – С. 188–197.

<sup>28</sup> Баженова С. Ю. І. Крашевський і Україна : Монографія. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський НУ ім. І. Огієнка, 2012. – 158 с.

<sup>29</sup> Костриця М. Юзеф Ігнаці Крашевський: житомирські сторінки життя і діяльності // Юзеф Ігнаці Крашевський як явище світової культури. Науковий збірник «Велика Волинь» / Ред. М. Ю. Костриця. – Т. 28. – Житомир : Видавництво «Волинь», 2002. – С. 3–8. Костриця М. Краєзнавчі студії Юзефа Крашевського // Історія української географії. Всеукраїнський науково-теоретичний часопис. – Вип. 1 (15). – Тернопіль : Підручники і посібники, 2007.

<sup>30</sup> Сейко Н. Просвітницька діяльність у Житомирі Ю. І. Крашевського // Сейко Н. Польське шкільництво на Волині–Житомирщині у ХІХ – першій половині ХХ ст. : Монографія. – Житомир, 2002. – 158 с. – С. 57–64. Сейко Н. Добродійність у сфері освіти (ХІХ – поч. ХХ ст.). Київський учбовий округ. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2006. – 448 с.

<sup>31</sup> Єршова Л. Жіноча освіта на Волині: монографія. – Житомир : Полісся, 2006. – 485 с.

турно-просвітницьку діяльність під час перебування в Україні. Серед конкретних художніх творів, поза селянськими повістями та мемуаристикою, об'єктом вивчення стали також «Хата за селом» у контексті її зв'язків з «Циганкою Азою» М. Старицького (Т. Джурбій, Н. Романюк, М. Якименко), «Графиня Козель» (Ю. Васейко), епістолярна спадщина (М. Габлевич), українська проблематика в «Atenaеum» (Р. Везер), історична драма «Гальшка» (М. Манько) тощо.

У Житомирі, де Ю. І. Крашевський мешкав майже сім років, збагативши його літературне, культурне й громадське життя, у жовтні 2002 р. відбулася Міжнародна науково-краєзнавча конференція, присвячена 190-й річниці від дня народження видатного польського письменника, (організатором її був М. Костриця). Збірник матеріалів конференції «Юзеф Ігнацій Крашевський як явище світової культури»<sup>32</sup> представляє широке коло проблем вивчення творчості митця. Нині в Інституті філології та журналістики Житомирського університету ім. І. Франка під керівництвом Володимира Єршова триває підготовка до святкування 200-річчя від дня народження видатного польського письменника. У жовтні 2012 р. відбудеться Міжнародна конференція «Універсум Юзефа Ігнація Крашевського», яка має значно поглибити та розширити уявлення про творчість цього славнозвісного письменника.

Чимало важливих українських сторінок творчості Ю. І. Крашевського вже певним чином були порушені в різноманітних наукових та публіцистичних працях. Наша публікація стимульована також великим ювілеєм видатного польського письменника і має на меті нагадати і подекуди ширше розкрити найбільш важливі аспекти українського дискурсу Юзефа Крашевського, тобто не лише факти із життя у волинський період, але й пов'язані із українською тематикою автора подорожі та мемуаристику, публіцистику, селянські та історичні повісті, а також його полілог із українськими письменниками.

---

<sup>32</sup> Юзеф Ігнаці Крашевський як явище світової культури. Наук. зб. «Велика Волинь». Праці Житомирського науково-краєзнавчого товариства дослідників Волині / Гол. ред. М. Ю. Костриця. – Т. 28. – Житомир : Видавництво «Волинь», 2002. – 124 с.



В українській крашевській історії є поетичне окреслення ювіляра як «писарського отамана». Ця думка була висловлена 1867 року у Львові, де йому було надано звання почесного громадянина міста. Із цієї нагоди у його присутності у міській раді відбувся урочистий прийом, на якому український двомовний поет Платон Костецький віршованими рядками славив великого поляка, в особі якого українці знайшли захисника своїх прав і свобод, і виразника самотності української культури:

Не ластівка май завістила  
І не бузько-дядько -  
Не збігла чутка мила –  
Приїхав наш батько!

Стріпнув порохи німецькі,  
Як кайдани царські,  
І на рідній землі станув  
Отаман писарський.

